

**MICTAT GÂRLAN, *Metodologia cercetării etnopsihologice,*
Iași, Editura Lumen, 2011**

Lucrarea de față, relevantă pentru domeniul psihosociologiei de azi, este, de fapt, o aplicație metodologică pentru studii de relații și valori în interetnicitate, fără a fi un tratat în domeniu.

Primul capitol prezintă problematica relațiilor etnice, în cadrul raporturilor actuale dintre majoritate și minoritate, și conceptele psihologiei etnice, obiectul ei fiind descoperirea și descrierea unor componente etnice specifice comunităților cercetate. Domeniul preia procedee de investigație din psihologia socială, mai ales în studiul fenomenelor relaționale, dar, în același timp, din psihologia diferențială, pentru studiul particularităților etnice constitutive. Pe aceste teme sunt amintite primele studii, realizate în secolul al XIX-lea, de autori europeni ca: H. Steinthal și R. Lazarus, Alfred de Fouille, W. Wund, sau români ca: Jean Crăciunescu, Popescu Pană, N. Vaschide, precum și din reprezentanții celor două curente conturate în secolul al XX-lea. Primul curent, de natură etnoculturală, este orientat către cercetarea globală a produselor spirituale ale fiecărui popor, iar cel de-al doilea are la bază o concepție personalistă, orientată către diagnoza și selecția trăsăturilor psihologice cele mai frecvente dintr-o colectivitate, inclusiv etnică. Se specifică faptul că aceste orientări sunt complementare, cu toate diferențele lor. În cadrul orientării etnoculturale, cu aplicare la psihologia românilor, sunt analizați autori români ca: Dimitrie Drăghicescu, C. Rădulescu Motru, Mihai Ralea, Anatole Chircev, dar și străini, ca: Hermann von Keyserling, Ruth Benedict sau Klaus Heitmann. A doua orientare are o tratare mai amplă, prin utilizarea conceptelor *personalității de bază*, introdus de Ralph Linton, și de *personalitate modală*, denumire cu origine statistică în ideea de medie semnificativă, atribuit autoarei Cora Dubois (după Williams, 1973), cu studii realizate de A. Inkeles și J. D. Levinson, P. Grieger, ș.a.

Un capitol special este consacrat trecerii *de la diagnoza psihosocială a personalității la abordarea personalistă a etnicității*, prin cercetările realizate de Robert Bales (1970), Pavel Mureșan (1980) și Mielu Zlate (1982). În privința lor, autorul ajunge la concluzia că: între trăsăturile individuale și de grup există o relație stabilă de influență reciprocă, aceleași liste de trăsături din psihologia persoanei se pot adapta și pentru studiul trăsăturilor de grup, sub forma unor profiluri cu caracter modal, chiar dacă tehnicile de evaluare ale acestor manifestări sunt foarte diverse.

O problemă semnalată de mulți autori constă în *dualitatea observațiilor*, prin care aceleași evenimente într-un fel se prezintă unui observator extern (numită și *perspectivă „etică”*) și altfel din perspectiva internă a membrilor săi (numită și *perspectivă „emică”*), cu efecte subiective extinse în procesele de identificare etnopsihologică. Astfel, în funcție de *grupurile martor și de referință*, s-a impus cercetarea unor noi concepte, respectiv de *autoimagini*, cele ale grupului de referință despre el, de *heteroimagini*, cu referire la opiniile acestui grup față de alte grupuri și de *retroimagini*, referitoare la opiniile altor comunități asupra celui de referință. Dar, în mod aplicativ, indiferent de obiectivele cercetărilor (de conflict, tensiuni sociale, vecinătate, influențe, transfer, integrare, autonomie, bilingvism etc), reducerea duratei și a costurilor de investigație sociologică reprezintă două probleme majore. Astfel, în cercetările de genul *Barometrelor de relații etnice* se folosesc eșantioane de cca. 2 000 cazuri, cu cheltuieli totale de min. 100 000 \$. De asemenea, principiul dublei perspective conduce la o multiplicare surprinzătoare a volumului de relații existente și implicit a duratei de cercetare a lor. De exemplu, în relațiile dintre două comunități se obțin patru categorii de imagini/ atitudini, rezultate din două *autoevaluări* și două *heteroevaluări*. În prezentarea acestor patru categorii de atitudini, în mod clasic se construiesc patru tipuri de *diade* comparative. Dar o astfel de investigație se complică într-o zonă cu 3, 4, 5, sau chiar mai multe comunități coabitante, întrucât varietatea relațiilor existente dintre ele crește în progresie geometrică. În studiul a trei comunități conlocuitoare, matematic există $3 \times 3 = 9$

perspective și tot atâtea categorii de imagini cu atitudini reciproce între ele, toate diferite. În cazul a patru comunități conlocuitoare progresia variantelor relaționale crește la $4 \times 4 = 16$ categorii de imagini/atitudini reciproce etc. În modelul prezentat de noi, pe zona Dobrogei sunt nouă comunități de: români, ruși-lipoveni, ucraineni, turci, tătari, greci, armeni, italieni și romi, în cadrul cărora progresia variantelor relaționale a fost de $9 \times 9 = 81$ categorii de imagini/atitudini reciproce. Pe calea unei investigații clasice, în asemenea cazuri, dacă un analist ar consacra timp de numai un an, pentru fiecare tip de relație/diadă cercetată, inclusiv cu etapele de proiectare, investigație, redactare și prezentare rezultate, atunci, în mod corespunzător, durata totală a acestei cercetări ar ajunge la 81 ani.

În acest cadru, autorul propune o procedură de „salvare” de la acest travaliu, cu cheltuieli minime și de valorificare a tuturor combinațiilor relaționale, denumită *model de interesimare a comunităților etnice coabitante*, procedură expusă în capitolul III. Dificultățile acestei metode sunt, în primul rând, legate de constituirea grupului de experți-evaluatori și apoi de formare a bazei de date. În selecția evaluatorilor, principalele criterii sunt: în zona cercetată să conlocuiască cel puțin două, trei comunități sau chiar mai multe, persoanele să fie rezidente în zonă de cel puțin 15 ani, nivelul lor de instruire să fie cel puțin mediu spre superior, să cunoască cât mai multe aspecte din manifestările comunității sale și a celor coabitante etc. În privința bazei de date, după introducerea lor în calculator, în cazul *Chestionarului PPN-50* s-a realizat o analiză de fidelitate a datelor, prin *metoda par/impar* (după Guilford J. P., 1954). În aceste calcule s-a utilizat „testul *t*” al lui student, în care, conform tabelii valorilor $|t|$, fidelitatea datelor este remarcabilă dacă diferența celor două medii nu depășește reperul-limită 1,96. Din calcule a rezultat că în interevaluările efectuate, toți coeficienții au fost mai mici decât acest reper, cu două excepții: în evaluările romilor despre români, unde acest coeficient a fost de 1,96 (la limită) și în evaluările romilor despre armeni, unde acest coeficient a fost de 2,58. În prelucrarea cantitativă a datelor, spre deosebire de utilizarea frecvenței răspunsurilor, formulă folosită în sondajele de opinie, s-a utilizat media aritmetică și abaterea standard, calculate pe fiecare item/dimensiune/valoare studiată. Aceasta întrucât prima indică tendința centrală a unei atitudini, a doua prezintă gradul de dispersie a ei, iar împreună oferă o imagine grafică a gradului de normalitate și manifestare în plan social, la nivelul fiecărei variabile analizate. De asemenea, întrucât grupurile de cercetare au fost foarte mici (de 30–50 cazuri), la limita concluziilor experimentale, s-a apelat și la o procedură de validare pentru ansamblul de trăsături și valori ale *Chestionarului PPN-50*, prin efectuarea testului $|T|$ de semnificație aplicat pe eșantioane perechi. Astfel, din cele 400 de teste de semnificație efectuate, pe cele 50 de variabile repartizate în 350 de cazuri, din cele nouă comunități etnice cercetate, în final, diferențe semnificative la un prag $p < 0.05$ s-au confirmat în 380 de teste. *Diferențele nesemnificative* au apărut în legătură cu grupul de lucru al comunității italiene, cea mai puțin cunoscută în spațiul dobrogean. Pe de altă parte, în toate grupurile de cercetare s-au operat distincții și s-au extras toate categoriile de auto-, hetero- și retro-evaluări, cu ordonarea lor în tabele comparative de analiză.

Dar cu tot acest efort de prelucrare a datelor, autorul, în acord cu alți analiști, constată că nu este posibilă o eliminare a subiectivității celor trei categorii de evaluări, pentru că în mod constant toate auto-evaluările au tendințe de supraestimare și toate retroevaluările au tendințe de subestimare. O situație similară este prezentată sugestiv în lucrarea *Oglinzi paralele*, de K. Heitmann (1998), în care retroimaginea în oglindă a românilor este ușor modificată de la un autor german la altul. Situație la care K. Heitmann a recurs la o adunarea de imagini diferite într-un *profil etnic mediu al românilor*, de viziune germană. Pe de altă parte, în locul disjuncției dintre cele două perspective, este semnalată și ideea complementarității lor, concepție susținută de E. St. Jones (1978) și agreată de autor, prin realizarea suplimentară a unor *profiluri etnice integrate*, pentru toate comunitățile cercetate. Autorul a aplicat această concepție în formula unor medii aritmetice a profilurilor auto și retroevaluate, pe fiecare din cele 50 de variabile/valori determinate, din două motive. Pe de-o parte, scopul acestei procedee a fost de validare suplimentară a profilurilor etnice stabilite, prin confirmarea lor din cât mai multe perspective, iar, pe de altă parte, și pentru că numărul cazurilor utilizate la nivel experimental a fost minim, pe grupuri etnice cuprinse între 30 și 50 de persoane.

Capitolele IV–XI cuprind partea de redactare a rezultatelor, în care această procedură a permis o largă analiză explicativă, prin raportarea profilului auto-evaluat al comunității de referință, rând pe rând, la perspectivele fiecărui grup etnic din spațiul celor conlocuitoare. În acest fel, fiecare

comunitate etnică este tratată în mod succesiv, atât ca un grup de referință, cât și ca un grup-martor, cu o ordonare și prezentare narativă a tuturor interevaluărilor obținute în cursul acestor investigații.

Aceste capitole au un format relativ standard, cu un scurt istoric comunitar, o structură a grupului de cercetare, o analiză a relațiilor etice, o diagnoză de valori, analize matriciale de stiluri etnice, experimentate, în mod ilustrativ, în spațiul dobrogean pe opt comunități de români, turci, tătari, ruși-lipoveni, greci, italieni, ucraineni și romi. În cazul românilor dobrogeni, autorul a adăugat și un subcapitol de observații privind formarea limbii române prin naționalizarea influențelor străine, cu o analiză paralelă între particularitățile psihologice și influențele lingvistice, variabile de la o generație la alta, și chiar de la o regiune la alta, deși ambele seturi de trăsături etnice se cuprind în același domeniu de spiritualitate.

Ultimul capitol din *Anexe*, prezintă pentru specialiști cadrul prelucrărilor statistice efectuate, inclusiv forma grafică a curbelor de distribuție, precum și procedura de calcul a pragurilor de semnificație pe comunități etnice, în raport cu cele 50 de variabile/valori ale *Chestionarului PPN*.

Astfel, lucrarea elaborată de dl. Mictat Gârlan reprezintă un model investigativ în premieră, care poate incita la dezbateri, dar ușor de preluat pentru studiul altor zone geografice, cu contribuții notabile la dezvoltarea psihologiei sociale aplicate.

Elena Zamfir